

УДК 343.9

І. О. Христич, кандидат економічних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, старший науковий співробітник сектору дослідження проблем злочинності та її причин Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ВІДКРИТИХ ЗА СТАТТЕЮ 383 КК УКРАЇНИ

У статті досліджуються проблемні питання щодо характеристики кримінальних проваджень в Україні проти правосуддя. Проаналізовані основні показники, які характеризують стан та динаміку кримінальних правопорушень (злочинів) про завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину. Зроблена спроба надати соціально-демографічну характеристику осіб, що вчиняють даний вид злочинів.

Ключові слова: кримінальні провадження, злочини проти правосуддя, завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

Постановка проблеми. Усі роки незалежності в Україні здійснюється процес системної трансформації соціальних відносин, провідним напрямом якого стала демократизація політичної системи та формування правової держави. Тому на сучасному етапі розбудови громадянського суспільства та правової держави в Україні особливого значення набувають актуальні проблеми протидії злочинам у сфері правосуддя як невід'ємної запоруки політичної, економічної та соціальної стабільності в державі.

Ступінь наукової розробки. Проблемами протидії злочинам проти правосуддя безпосередньо займалися небагато вчених, оскільки донедавна у вітчизняній кримінології протидія таким

злочинам розглядалася переважно у контексті загальної боротьби зі злочинністю. Питання із цих проблем досліджувались у роботах вітчизняних учених, серед яких слід відмітити Ю. В. Александрова, М. І. Бажанова, В. І. Борисова, Ю. В. Бауліна, А. М. Бойко, А. В. Воронцова, А. В. Галахової, М. Н. Голоднюка, В. В. Голіни, В. О. Глушкова, Н. О. Гуторової, С. А. Денисова, Т. М. Добровольського, О. М. Джужи, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, В. С. Зеленецького, О. М. Ігнатова, О. Г. Кальмана, В. Ф. Кириченка, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, Л. В. Лобанової, О. А. Мартиненка, П. С. Матишевського, О. І. Медведька, М. І. Мельника, В. О. Мисливого, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, Л. М. Палюха, М. І. Панова, А. В. Савченка, В. О. Тулякова, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна та ін. Більшість із них у своїх наукових працях розглядали загальні питання проблем відповідальності за злочини проти правосуддя. В цілому питанням розгляду злочинів даного розділу КК була присвячена і дисертація С. С. Мірошниченка «Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії». Отже, дослідити стан та динаміку саме злочинів, передбачених ст. 383 КК України, вважаємо за доцільне.

Викладення основного матеріалу. Питома вага злочинів, передбачених ст. 383 КК України, від загальної кількості зареєстрованих в Україні злочинів протягом низки років складала в середньому близько 0,1%. Так, у 2007 р. цей показник склав, зокрема, 0,07%; у 2008 р. – 0,09%; у 2009 р. – 0,08%; у 2010 р. – 0,08%. У 2011 р. він дорівнював 0,057%. Із позиції статистичного виміру це незначний показник. Тому в офіційній статистиці органів МВС не наведено даних щодо характеристики осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 383 КК.

Що стосується питомої ваги злочинів, передбачених ст. 383 КК України, у структурі всіх злочинів проти правосуддя (розділ XVIII КК), то кількісні показники є такими: у 2007 р. питома вага цих злочинів складала 5,6%; у 2008 р. – 7,5%; у 2009 р. – 7,3%; у 2010 р. – 8,4%; у 2011 р. – 5,5%. Як бачимо, число злочинів,

передбачених ст. 383 КК України, у структурі злочинів проти правосуддя складає незначну питому вагу (приблизно 6–8%)¹.

Незважаючи на незначну поширеність, суспільна небезпечність зазначеного злочину для його криміналізації полягає в тому, що вчинення такого злочину перешкоджає нормальній діяльності органів досудового розслідування й суду, істотно ускладнює одержання цими органами достовірних доказів та перешкоджає істинності висновків при виконанні діяльності, пов'язаної зі здійсненням правосуддя.

Наведемо дані, що характеризують реєстрацію злочинів за ст. 383 КК України (табл. 1).

Таблиця 1

Стан реєстрації злочинів за статтею 383 КК України

№ з/п		2007	2008	2009	2010	2011
1	Кількість зареєстрованих злочинів	272	362	335	417	293
2	Кількість злочинів, справи за якими розслідуванням закінчено у звітному періоді	262	357	346	402	277

¹ Величина питомої ваги конкретного виду злочину у структурі всієї зареєстрованої в Україні злочинності або у структурі групи злочинів, передбачених одним і тим самим розділом КК України, є часткою від ділення абсолютної кількості злочинів даного виду, зареєстрованих за певний проміжок часу, на загальну кількість всіх зареєстрованих в Україні злочинів за цей самий проміжок часу або кількість злочинів, передбачених одним і тим самим розділом КК, помноженою на 100% для зручності у користуванні тими чи іншими показниками: $PВ = KЗ : KЗ1 \times 100\%$, де ПВ – питома вага злочинів досліджуваного виду; КЗ – кількість зареєстрованих злочинів досліджуваного виду; КЗ1 – кількість усіх зареєстрованих в Україні злочинів або злочинів, передбачених конкретним розділом КК України відповідно. (Дані розраховані на підставі офіційних даних МВС України за 2007–2011 рр. (щодо динаміки, географії, розкритих і нерозкритих злочинів стосовно завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину) (ч. 1 та ч. 2 ст. 383 КК України) (електронна версія із сайту МВС України)).

Закінчення табл. 1

№ з/п		2007	2008	2009	2010	2011
3	Кількість злочинів, слідство за якими розслідування (незалежно від часу вчинення і реєстрації) у звітному періоді вперше зупинено: а) коли місцезнаходження обвинуваченого невідомо (п. 1 ст. 206 КПК України 1960 р.); б) коли не встановлено особу, яка його вчинила (п. 3 ст. 206 КПК 1960 р.)	3 4	1 2	4 4	3 3	1 5
4	Розкрито злочинів (кримінальні справи, за якими закінчено розслідування)	400	273
5	Кількість злочинів, у яких із моменту порушення кримінальної справи пройшло >2 міс., а інформація про пред'явлення обвинувачення, продовження чи зупинення слідства не представлена	4	5	0	2	3
6	Виявлено осіб, які вчинили злочини (за закінченими розслідуванням кримінальними справами)	401	276

Що стосується відомостей за 2012 р., їх так само не уявляється можливим проаналізувати, оскільки введення в дію 20 листопада 2012 р. нового КПК України призвело до того, що органи МВС України перестали бути одержувачами інформації та припинили складання офіційних статистичних звітів. Що ж стосується ведення статистики органами прокуратури, то починаючи з 20 листопада 2012 р. до реєстрації потрапили як знову вчинені злочини (вчинені у період часу після 20 листопада 2012 р.), так і всі злочини, розслідування яких вже

тривало на цей час. Тому відомості є в цілому такими, що не підлягають зіставленню. Незважаючи на відмічене ускладнення, зауважимо, що суттєвих змін у 2012 р. у динаміці показників злочину, передбаченого ст. 383 КК України, не відбулося.

На базі офіційної статистичної звітності органів прокуратури можна встановити кількість облікованих кримінальних правопорушень у 2013 р. (табл. 2)¹.

Таблиця 2

Інформація про стан зареєстрованих кримінальних правопорушень за статтею 383 КК України у 2013 р.

	2013 рік
1. Обліковано	557
2. Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	218
3. Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування в яких зупинено відповідно до ст. 280 КПК України 2013 р.:	
а) у зв'язку з захворюванням підозрюваного;	0
б) коли місцезнаходження підозрюваного невідомо;	2
в) у зв'язку з виконанням процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва	0
4. Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду:	
а) з обвинувальним актом;	202
б) з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності;	6
в) з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;	1
г) з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	1
5. З них вчинені:	
а) особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення;	31
б) групою осіб;	5
в) у стані алкогольного сп'яніння;	24
г) неповнолітніми або за їх участю	4

¹ Див.: Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення в Україні за січень – грудень 2013 р. (електронна версія із сайту Генеральної прокуратури України).

Наведені дані свідчать, що у питомій вазі загальної злочинності в цілому та злочинності проти правосуддя, зокрема, не відбулося ніяких змін. Досліджувані кримінальні правопорушення, передбачені ст. 383 КК України, за 2013 р. складають 5,4% ($557 : 10\,270 \times 100\%$) у кількості всіх зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених розд. XVIII КК України, та приблизно 0,1% ($557 : 563\,560 \times 100\%$) від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень у країні в цілому. Дуже дивним є той факт, що відсоток розкриття такого виду злочинів склало лише 39,1%, хоча в цілому у масштабі всієї країни за всіма категоріями злочинів цей відсоток склав 39,7% ($223\,561 : 563\,560$).

Що стосується характеристики розгляду кримінальних справ (проваджень) даної категорії та судимості за даною статтею, то можна навести такі дані (табл. 3)¹.

Таблиця 3

Характеристика судимості за статтею 383 КК України

№ з/п		2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Усього осіб, вироки (постанови) щодо яких набрали законної сили у звітному періоді						
	Ст. 383 ч. 1	179	198	223	187	126	114
	Ст. 383 ч. 2	77	84	78	71	49	33
2	З них:						
	Засуджених						
	Ст. 383 ч. 1	140	135	156	140	104	105
	Ст. 383 ч. 2	66	57	62	61	45	29
	Виправданих						
	Ст. 383 ч. 1	0	0	0	0	0	0
Ст. 383 ч. 2	0	0	0	0	1	0	

¹ Див.: Статистична інформація ДСА України за 2008–2013 роки (щодо динаміки судимості за злочини стосовно завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину) (ч. 1 та ч. 2 ст. 383 КК України) (форма 6 та 7) (електронна версія із сайту ДСА України).

Зкінчення табл. 3

№ з/п		2008	2009	2010	2011	2012	2013
	Неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру						
	Ст. 383 ч. 1	0	1	1	1	0	1
	Ст. 383 ч. 2	0	1	2	0	0	0
	Справи у відношенні яких закрито						
	Ст. 383 ч. 1	39	62	66	46	22	8
	Ст. 383 ч. 2	11	26	14	10	3	4

Відповідні відомості щодо 2007 р. неможливо проаналізувати, тому що цю статтю на той час у звітності не виокремлювали. Дані свідчать, що починаючи з 2011 р. відбувається зменшення рівня судимості, а у 2012 р. вперше за багато років за ч. 2 ст. 383 КК було виправдано 1 особу.

Можна проаналізувати стан засуджених за цією статтею за різними ознаками (таблиці 4, 5, 6).

Таблиця 4

Склад засуджених

№ з/п		2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Громадяни України						
	Ст. 383 ч. 1	139	133	155	139	102	104
	Ст. 383 ч. 2	66	57	62	60	45	29
2	Громадяни іншої держави						
	Ст. 383 ч. 1	1	2	1	1	2	1
	Ст. 383 ч. 2	0	0	0	1	0	0
3	Жінки						
	Ст. 383 ч. 1	43	39	48	51	31	41
	Ст. 383 ч. 2	17	19	25	20	18	11

Зкінчення табл. 4

№ з/п		2008	2009	2010	2011	2012	2013
4	Вчинили злочин у складі групи						
	Ст. 383 ч.1	2	2	0	0	0	1
	Ст. 383 ч.2	3	3	2	4	1	3
5	Вчинили злочин у стані алкогольного сп'яніння						
	Ст. 383 ч.1	21	21	25	34	21	15
	Ст. 383 ч.2	14	7	10	4	5	3

Наведені дані підкреслюють, що більшість засуджених – це громадяни нашої країни; жінки складають приблизно 30% від загальної кількості засуджених. Даному виду злочинів є властивим вчинення його у складі групи. Достатньо значним є рівень вчинення цих злочинів у стані алкогольного сп'яніння (від 15,6% до 24% у різні роки). У стані наркотичного сп'яніння вчинення цих злочинів не зафіксовано.

Таблиця 5

Склад засуджених за віком

№ з/п	Вік	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Від 16 до 18 років						
	Ст. 383 ч. 1	0	1	1	1	0	2
	Ст. 383 ч. 2	6	2	1	3	1	0
2	Від 18 до 25 років						
	Ст. 383 ч. 1	28	44	54	38	28	18
	Ст. 383 ч. 2	26	22	18	23	14	14
3	Від 25 до 30 років						
	Ст. 383 ч. 1	19	31	33	25	22	29
	Ст. 383 ч. 2	14	8	18	9	5	5
4	Від 30 до 50 років						
	Ст. 383 ч. 1	13	53	55	58	44	44
	Ст. 383 ч. 2	32	24	23	24	22	8

Зкінчення табл. 5

№ з/п	Вік	2008	2009	2010	2011	2012	2013
5	Від 50 до 65 років						
	Ст. 383 ч. 1	4	6	13	16	9	10
	Ст. 383 ч. 2	2	1	2	1	3	1
6	Від 65 років і старше						
	Ст. 383 ч. 1	2	0	0	2	1	2
	Ст. 383 ч. 2	1	0	0	1	0	1

Таблиця 6

**Склад засуджених за освітою
на час вчинення злочину**

№ з/п	Освіта	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	повна вища						
	Ст. 383 ч. 1	8	7	16	9	7	9
	Ст. 383 ч. 2	4	6	2	5	5	2
2	базова вища						
	Ст. 383 ч. 1	7	5	7	8	5	3
	Ст. 383 ч. 2	5	3	1	2	3	1
3	професійно-технічна						
	Ст. 383 ч. 1	36	36	44	41	34	23
	Ст. 383 ч. 2	11	25	22	22	14	7
4	повна загальна середня						
	Ст. 383 ч. 1	56	59	63	53	48	50
	Ст. 383 ч. 2	25	16	28	19	15	13
5	базова загальна середня						
	Ст. 383 ч. 1	28	25	24	25	8	19
	Ст. 383 ч. 2	19	7	9	12	7	6
6	початкова загальна						
	Ст. 383 ч. 1	5	2	2	2	1	1
	Ст. 383 ч. 2	2	0	0	1	1	0
7	без освіти						
	Ст. 383 ч. 1	0	1	0	2	1	0
	Ст. 383 ч. 2	0	0	0	0	0	0

Наведені дані наочно свідчать про те, що ці злочини вчиняють особи з дуже низьким рівнем освіти і в більш зрілому віці. Причому більшість злочинців, будучи особами працездатного віку, не працювали і не навчалися (за ч. 1 ст. 383 – 63,8%; за ч. 2 – 65,5%).

Наведені вище дані свідчать, що морально-психологічна характеристика осіб, які вчинили злочини за ст. 383 КК, дає підстави вважати, що їм притаманна антисуспільна спрямованість, викривлене розуміння незалежності від правової системи держави, правовий нігілізм, орієнтація на задоволення особистих потреб й інтересів будь-якими засобами, усвідомлення протиправності своїх діянь.

Наведені дані так само наочно свідчать про те, що органи досудового розслідування у ході провадження кримінальної справи, як правило, виявляють та досліджують лише ті наслідки, у результаті яких заподіяно реальну і конкретну шкоду. Настання більш віддалених негативних наслідків, заподіяних даним видом злочину, при розслідуванні кримінальних справ, як правило, не встановлюється.

Висновки. Необхідність ефективної реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення відкритого, доступного і справедливого правосуддя, переосмислення місця та ролі протидії злочинності в державному механізмі, недостатня розробленість відповідних теоретичних положень, існування низки організаційно-правових проблем у сфері правозастосування зумовлюють актуальність дослідження вчинення злочинів проти правосуддя, особливо такого, як завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України). Розробки проблем протидії злочинам проти правосуддя (зокрема ст. 383 КК України) вкрай актуальні для вдосконалення системи запобігання злочинності в умовах реформування системи кримінальної юстиції України.

Особливої актуальності дослідження даного виду злочину набуває у зв'язку зі зростанням корупції та інших зловживань серед працівників правоохоронних органів. Ці негативні явища не лише викликають значний суспільний резонанс й знижують ефективність профілактичних заходів, а й посилюють рівень недовіри населення до правоохоронних органів та їх спроможності захищати права громадян.

В статье исследуются проблемные вопросы характеристики преступлений в Украине против правосудия. Проанализированы основные показатели, характеризующие состояние и динамику преступлений о заведомо неправдивом сообщении о совершении преступления. Сделана попытка дать социально-демографическую характеристику лиц, совершивших данный вид преступления.

In the article problem questions in relation to description of criminal realizations in Ukraine against a justice are investigated. Analyzed basic indexes that characterize the state and dynamics of criminal offences (crimes) about a deliberately untruthful report about the commission of crime. Done attempt to give social demographic description of persons that accomplish this type of crimes.

*Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем злочинності та її причин НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 11 від 20 листопада 2013 р.).
Рецензент – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник **В. С. Батургарєва**.*